

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลง
ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

Research and Development of Change Agent Empowerment
in Highland Communities

แผนงานการวิจัย: แผนงานการวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชนและสังคมบนพื้นที่สูง

โดย

กชพร สุขจิตภิญโญ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลง
ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง
Research and Development of Change Agent Empowerment
in Highland Communities

แผนงานการวิจัย: แผนงานการวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชนและสังคมบนพื้นที่สูง

คณะผู้วิจัย	สังกัด
กชพร สุขจิตภิญโญ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
เกษราภร ศรีจันทร์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
จันทราวดี อารีศรีสม	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
เพียงอ้อ ศรีเพชร	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ณัฐภัทร สุวรรณโณม	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

มกราคม 2565

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ขอขอบคุณผู้นำเกษตรกรชายหญิง ผู้นำเยาวชน และเจ้าหน้าที่จากสำนักพัฒนา (ส่วนกลาง) และนักพัฒนาที่ประจำการในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 23 แห่ง ได้แก่ สบเมย แม่สามแลบ แม่สอง แม่มะลอ สบโขง แม่แฮหลวง ขุนตীন้อย ป่าแป๊ะ ห้วยเป้า ปางมะโอ โป่งคำ แม่จริม ดอยปุย ป่ากล้วย ปางหินฝน ขุนสถาน วาวี แม่สลอง ห้วยก้างปลา สะเนียน น้ำแ่ง วังไผ่ และคลองลาน รวมทั้งผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสถานีเกษตรหลวง อินทนนท์ ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คณะผู้วิจัย
มกราคม 2565

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3201 โทรสาร 0-5332-8494
 Email: khodchapornsu@hrdi.or.th

ผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ-สกุล นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3201
 E-mail kesaraporns@hrdi.or.th
- ชื่อ-สกุล นางสาวจันทราวดี อารีศรีสม
 คุณวุฒิ ปริญญาโท
 ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา
 หน่วยงาน สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 2205
 E-mail Jantrawadee_yim@hotmail.com

3. ชื่อ-สกุล นางสาวเพ็ญอ อศรีเพ็ชร
คุณวุฒิ ปริญญาโท
ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา
หน่วยงาน สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 2103
E-mail piangors@gmail.com
4. ชื่อ-สกุล นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณม
คุณวุฒิ ปริญญาโท
ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 3201
E-mail swnchome24@gmail.com

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทคัดย่อ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	4
2.1 การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)	4
2.2 ทุมนมนุษย์ (human capital)	5
2.3 ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent)	6
2.4 เกษตรกรปราดเปรื่อง (smart farmer)	10
2.5 สถาบันเกษตรกร (farmer organization)	11
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	18
3.1 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	18
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	19
3.3 ระยะเวลาการดำเนินงาน	20
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	21
4.1 การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	21
4.2 การศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	50
4.3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการ	84
4.4 การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	86

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	112
5.1 การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	112
5.2 การศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	113
5.3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการ	114
5.4 การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	114
เอกสารอ้างอิง	116
ภาคผนวก กรณีศึกษาผู้นำเกษตรกรในแต่ละกลุ่มตามทักษะการเรียนรู้	120

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	คุณสมบัติพื้นฐานและตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเกษตรกรปราดเปรื่อง	10
2	ข้อเด่น-ข้อด้อย ของสถาบันเกษตรกรแต่ละรูปแบบ	13
3	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	14
4	ประเภทความเชี่ยวชาญของผู้นำเกษตรกร	22
5	สัดส่วนผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	23
6	จำนวนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามชาติพันธุ์	28
7	รายชื่อผู้นำเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง 75 ราย	31
8	จำนวนสถาบันเกษตรกรแบ่งตามกลุ่มพื้นที่	52
9	ข้อมูลสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 98 กลุ่ม	54
10	จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน	61
11	จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป้	65
12	สรุปภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	87
13	รายชื่อนักเรียนที่ได้รับการเสริมสร้างศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	108

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	โครงสร้างประชากรผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	22
2	จำนวนผู้นำเกษตรกรแบ่งตามชาติพันธุ์	23
3	คุณสมบัติพื้นฐานของผู้นำเกษตรกร สวพส.	24
4	หลักคิดการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของนักพัฒนา	26
5	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาทักษะความรู้ของเกษตรกร การอบรมให้ความรู้ การให้คำแนะนำติดตามแปลง และการศึกษาดูงานในชุมชนต้นแบบ	27
6	คุณสมบัติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง 75 ราย	29
7	การเก็บข้อมูลผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	30
8	ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงถ้ำเวียงแก้ว จ.น่าน และวาวี จ.เชียงราย	45
9	ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงคลองลาน จ.กำแพงเพชร	46
10	ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า จ.เชียงใหม่ แม่สลอง จ.เชียงราย และแม่สามแลบ จ.แม่ฮ่องสอน	46
11	ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่จริม จ.น่าน และปางหินฝน จ.เชียงใหม่	47
12	หลักคิดการพัฒนาระบบการตลาดผลผลิตโครงการหลวง	51
13	การจัดการผลผลิตและการตลาดสถาบันเกษตรกร	52
14	กระบวนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรที่ผ่านมาของ สวพส.	58
15	โครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการสหกรณ์ฯ ปางหินฝน	60
16	การดำเนินกิจกรรมของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน	60
17	การบริหารจัดการผลผลิตในโรงคัดบรรจุของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน	61
18	โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ป่าแป๋	63
19	ธุรกิจแปรรูปและรวบรวมผลผลิตใบชาอัสสัม (ใบแก่) ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ป่าแป๋	63
20	วิธีการตลาดใบชาอัสสัม (ใบแก่) ของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป๋	64
21	วิธีการตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป๋	65

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
22	รูปแบบธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน	67
23	ระบบการซื้อ-ขายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน	67
24	กระบวนการจัดการผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน	68
25	โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า	69
26	กิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า	69
27	การจัดการผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า	70
28	ช่องทางตลาดออนไลน์และผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจฯ ห้วยเป้า	71
29	โครงสร้างคณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ฯ สบเมย	72
30	กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ฯ สบเมย	72
31	การบริหารจัดการกลุ่มและจำหน่ายผลผลิตของสหกรณ์ฯ สบเมย	73
32	การสัมภาษณ์นักพัฒนา เจ้าหน้าที่สหกรณ์ และคณะกรรมการสหกรณ์ฯ สบเมย	74
33	โครงสร้างคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ ปางแดงใน	76
34	การย้อมผ้าสีธรรมชาติตามภูมิปัญญาชาวตารอั้ง และช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า	77
35	โครงสร้างคณะกรรมการ และการบริหารจัดการผลผลิตของสหกรณ์ฯ พบพระ	79
36	ธุรกิจรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของสหกรณ์ฯ พบพระ	79
37	ผลิตภัณฑ์กาแพชของวิสาหกิจชุมชนฯ ดอยกลาง	81
38	กระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรที่เหมาะสมกับช่วงวัย	84
39	ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบนพื้นที่สูง	86
40	การแต่งกายของหญิงชาวอาข่าบ้านแม่เตอ-แม่จันหลวง และบ้านอาข่าในอดีต ณ ช่วงวิถีชีวิตวัฒนธรรมล้านนาและอาเซียน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย	90
41	ประเพณีไล่ชิงช้า หรือ แยะซู อ่าโฝ่ว จาแบ	92
42	ใหม่ลูกข้างอาข่า หรือ คะท้อง อ่าโฝ่ว	92
43	พิธีปลูกประตู่หมู่บ้าน (ประตู่ผี) หรือ ล้อ ช่อง ตู่ เออ	93
44	สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำเกษตรกรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์อาข่า ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สลอง จ.เชียงราย	95
45	การแต่งกายและลักษณะบ้านเรือนตามวิถีชนเผ่าเมี่ยน	96
46	สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำเกษตรกรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์เมี่ยน ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ จ.น่าน และคลองลาน จ.กำแพงเพชร	97
47	รูปแบบการจัดการองค์ความรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	101

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
48	ทึบอโกล เหมือนดินขนาดเล็กที่ขุดลัดเลาะขอบเขาเพื่อลำเลียงน้ำสู่นาขั้นบันได	103
49	ลิ ท่อลำเลียงน้ำทำจากท่อนไม้ที่ขุดเจาะด้านในให้เป็นร่องหรือไม้ไผ่ผ่าซีก เพื่อใช้ในการส่งน้ำข้ามสิ่งกีดขวาง	103
50	ทีเตาะ ฝายทดน้ำที่ทำจากวัสดุธรรมชาติตามภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง	103
51	ล้อทึบอโคะ พิธีเลี้ยงผีฝายหรือเจ้าที่ของน้ำให้ช่วยดูแลนาข้าว	103
52	นาขั้นบันไดของชาวกะเหรี่ยงที่ได้รับน้ำจากระบบทึบอ	104
53	ออกแบบสื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) ร่วมกับผู้รู้ในชุมชนและเยาวชนกะเหรี่ยง ณ วัดห้วยบง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่	104
54	การสร้างสรรค์ผลงานภาพวาดภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) โดยเยาวชนกะเหรี่ยง นายเป้ง มิตรสาธิต และ นายบุญโรจน์ มีทรัพย์กว้าง	106
55	วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ความสัมพันธ์ของคนกับป่า	106
56	ภูมิปัญญาการทำฝายทดน้ำ (ทีเตาะ) ของชาวกะเหรี่ยง	107
57	ภูมิปัญญาการลำเลียงน้ำไปใช้ประโยชน์ของชาวกะเหรี่ยง	107
58	ประโยชน์จากการดูแลป่าต้นน้ำสู่การทำนาขั้นบันไดของชาวกะเหรี่ยง	107
59	ความร่วมมือของ สวสพ. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ วัดห้วยบง และครูโรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ ในการพัฒนาทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ให้กับเยาวชนกะเหรี่ยง	109
60	การเผยแพร่บทความเรื่อง ทึบอ ภูมิปัญญาด้านการจัดการน้ำบนพื้นที่สูงของชุมชนกะเหรี่ยง ผ่านช่องทางออนไลน์ของ สวสพ.	110
61	ผลการเผยแพร่บทความวิจัยด้านสังคมผ่านช่องทางออนไลน์	110
62	การทดลองเผยแพร่บทความทึบอ ผ่านวิกิพีเดียสารานุกรมเสรี	111

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง (2) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และนำมาอธิบายความเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มตัวอย่างผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน ครอบคลุม 3 ช่วงอายุ ได้แก่ 17-45 ปี 46-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 23 แห่ง จำนวน 75 ราย มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ร่วม คือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละ เพียรพยายาม สนใจใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา กระตือรือร้นในการทำงาน พร้อมลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับความรู้ใหม่ มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ รวมทั้งมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น ภูมิใจในการเป็นผู้นำเกษตรกร และสร้างศรัทธาได้ ซึ่งเกิดจากการปลูกฝังจิตสำนึกของครอบครัว สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ โดยมีปัจจัยทางชาติพันธุ์และช่วงวัยเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้นำเกษตรกรมีความคิดและคุณลักษณะที่แตกต่างกัน และทุน 5 ด้าน (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน) เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกลุ่ม 3 ด้าน คือ (1) ปัจจัยภายในที่เกิดจากแรงผลักดันไปสู่การรวมกลุ่ม ต้องมีจุดเริ่มต้นจากปัญหาหรือความต้องการของเกษตรกร และอยู่บนวิถีชีวิตของชุมชน (2) ปัจจัยภายในที่มีส่วนในการขับเคลื่อนธุรกิจ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ คณะกรรมการ และสมาชิก โดยมีเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจอยู่บนพื้นฐานความรู้ ทุกคนรู้จักหน้าที่ เคารพทบาทซึ่งกันและกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนา รวมทั้งขนาดของธุรกิจต้องมีความเหมาะสม มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ต่อเนื่อง และมีช่องทางการตลาดที่แน่นอน และ (3) ปัจจัยภายนอกที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของกลุ่ม คือ การสนับสนุนของหน่วยงานบูรณาการ ระบบที่เลี้ยงที่คอยติดตามให้คำแนะนำปรึกษา งบประมาณ และนโยบายเชิงพื้นที่

โดยสามารถกำหนดกลยุทธ์ในการยกระดับศักยภาพผู้นำเกษตรกรบนพื้นที่สูงแบบแม่นยำตามทักษะการเรียนรู้ของผู้นำเกษตรกร 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) เกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว ที่ต้องการเสริมความรู้เฉพาะเรื่องเพื่อยกระดับรายได้ของตนเอง แนวทางการพัฒนาจึงต้องมุ่งเน้นการเสริมความรู้ที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันและรองรับความความท้าทายในอนาคต เช่น เทคโนโลยีการเพาะปลูก มาตรฐานการผลิต และการตลาดสมัยใหม่ (2) เกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้านเพื่อประกอบการตัดสินใจ แนวทางการพัฒนาเกษตรกรจึงควรเป็นรูปแบบผสมผสาน เช่น การจัดอบรม ศึกษาดูงาน และสาธิตในแปลง เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ และ (3) กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ มักจะอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและการคมนาคมขนส่งยากลำบาก ทำให้การเข้าถึงความรู้มีจำกัด การตัดสินใจปรับเปลี่ยนจึงเรียนรู้จากความสำเร็จของคนในชาติพันธุ์เดียวกัน แนวทางการพัฒนาที่นอกเหนือจากการส่งเสริมด้วยข้อมูลที่รอบด้านแล้ว ควรเน้นการสร้างตัวอย่าง

ความสำเร็จในชุมชนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรเข้าถึงได้ ส่วนกลยุทธ์ในการยกระดับการพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจบนพื้นที่สูงในระยะต่อไปนั้น ควรมีจุดเน้นในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลสำหรับการค้ารูปแบบใหม่ ดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยขับเคลื่อนการทำธุรกิจออนไลน์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดของสินค้าเกษตรบนพื้นที่สูง พัฒนาศักยภาพการผลิตและการแปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model) โดยมีการดำเนินงานอย่างบูรณาการกับหน่วยงานภาคี ในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ ที่กลุ่มเกษตรกรจำเป็นต้องมี เช่น ทักษะการพูด การเจรจาต่อรอง และทักษะดิจิทัล เป็นต้น

นอกจากนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นทุนมนุษย์หนึ่งของผู้นำเกษตรกร ได้ขยายผลการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ (ทีบอ) ของชุมชนกะเหรี่ยง ร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ วัดห้วยบง และโรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ โดยการสนับสนุนเยาวชนกะเหรี่ยงที่มีทักษะด้านศิลปะถ่ายทอดเรื่องราวผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง ติดตั้งไว้ ณ ศูนย์ปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ รวมทั้งการเสริมความรู้ของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวทีบอกับผู้มาเรียนรู้ และเผยแพร่บทความผ่านเว็บไซต์ของ สวพส. อันนำไปสู่การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 กระบวนการ คือ (1) กำหนดความรู้ โดยให้ชุมชนเป็นผู้คัดเลือกความรู้ที่ควรค่าแก่การสืบทอด (2) แสวงหาความรู้ โดยการให้เยาวชนในชุมชนร่วมเป็นผู้รวบรวมและถอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่น (3) จัดเก็บความรู้ เป็นขั้นตอนของการออกแบบและพัฒนารูปแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของชุมชน และ (4) ถ่ายทอดความรู้ ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย พร้อมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยจัดการองค์ความรู้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงไปสู่สังคมภายนอก เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ต่อไป

คำสำคัญ: ทุนมนุษย์ ผู้นำเกษตรกร สถาบันเกษตรกร ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่สูง